

пройшли дитячі й юнацькі роки видатного українського публіциста і книгознавця Левка Устимовича Биковського».

Життя і доробок науковця дедалі частіше привертають увагу вітчизняних науковців, звенигородських краєзнавців, бібліотекарів, працівників районного музею.

Цікаві спогади, перекази про родину Биковських зібрав краєзнавець М. Кропивко. Він записав розповіді старожилів села Івана Онисимовича Робочого та Антона Яковича Сенченка про батька Лева Биковського – пана Устима, який із сім'єю проживав на «кордоні» (на окраїні Привороття). Біля будинку лісного був прекрасний сад, пасіка та криниця з цілющою, крижаною водою, яка збереглась і до сьогодні. Про криницю в селі говорять: «Якби напиться мені води з Устимової криниці, то і ліків ніяких не потрібно». Зберігся й каштан, який є ровесником Лева Устимовича. За переказами, батько висадив дерево на честь народження сина. Каштан знаходиться під охороною, про що свідчить дошка з написом. Батько Биковського був лісничим. Про нього залишилися спогади як про інтелігентну, високоосвічену та чуйну людину. Він знаходив час приділити увагу та подякувати підліткам, які допомагали у висадці молодих насаджень, надавав безкорисливу допомогу вдовам, самотнім літнім людям, бідним

багатодітним родинам – виділяв по купі-дві хмизу. Неодноразово у бесідці, що знаходилася в садку, за будинком Биковських, зустрівчав Антон Якович Лева Биковського (спершу гімназиста, а потім і студента), який подарував йому декілька книжок.

Значний внесок у справу відновлення пам'яті краян про Л. Биковського зробив історик і журналіст В. Хоменко – автор двох краєзнавчих довідників та понад 400 публікацій у газеті «Шевченків край». Завдяки ним звенигородці дізналися про життєвий та творчий шлях Л. Биковського, познайомилися з публікаціями про нього.

У Звенигородському районному краєзнавчому музеї розроблено тематичну екскурсію «Урочище Привороття як берег надії» та екскурсійний супровід до пам'ятного знаку в с. Вільховець. Тут зберігаються книги Л. Биковського, надіслані його дружиною – Марією Биковською, з екслібрисом науковця.

Активно популяризують творчу спадщину Л. Биковського бібліотеки Звенигородщини: збирають матеріали, проводять вечори, бесіди, присвячені його життєвому та творчому шляху. В плані роботи районної ЦБС на 2010 рік – проведення загальносистемного масового заходу «З Україною в серці» та виготовлення інформаційного листка про ювіляра.

ДО 65-РІЧЧЯ ПЕРЕМОГИ У ВЕЛИКІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ВІЙНІ

СТОРІНКИ ІСТОРІЇ РОЗПОВІДАЮТЬ...

Відновлення публічних бібліотек м. Києва у післявоєнні роки

Ми продовжуємо розповідь про долю українських бібліотек під час фашистської окупації, про бібліотечних працівників, які рятували культурне надбання народу, захищали Батьківщину та відновлювали свої книгозбірні після визволення столиці України.

ВЕЛИКОЮ руїною стала вся Україна після фашистської окупації. Непоправної шкоди і втрат зазнала не лише українська людність і земля, а й українська культура. Пам'ятки української писемності, твори мистецтва, книжки тощо сотнями мільйонів вивозилися з окупованих територій через оперативний штаб Альфреда Розенберга до Німеччини. Нещадно було пограбовано храми, музеї, бібліотеки. Все, що не встигли вивезти, – підірвали, спалили, знищили.

У газеті «Радянська Україна» від 27 листопада 1943 року в статті «В київських бібліотеках» (стилістика і правопис в усіх цитованих документах і джерелах залишається без змін) зазначалося: «Гітлерівські варвари грабували і знищували книгозбирання. Разом з університетом загинула і бібліотека, яка налічувала близько 80 000 книг. Німці вивезли всю економічну літературу та архів старовинних актів. Близько мільйона книжок нарахувала бібліотека ім. ВКП(б). Понад 50 000

краєзнавчої та іншої літератури німці вивезли, а решту спалили.

**Л. Ковальчук,
І. Громошенко**

Фашистські грабіжники зруйнували бібліотеку Академії Наук. Звідси вивезена література по краєзнавству, географії, статистичні матеріали. 100 000 книжок було викинуто на вулицю з бібліотеки, яка містилась на бульварі Шевченка, 14. Ці приміщення німці використовували під житло. Тут загинула майже вся математична література академіка Крилова, цінні матеріали з філології та історії».

1 грудня 1943 року на мітингу у визволеному Києві доцент Академії наук УРСР Ю. Марковський зазначив: «Ми знаємо, що німці вивезли з Києва до Німеччини приблизно біля 700 тисяч книжок; спалили в грубах, розтягнули та взагалі знищили під час свого перебування в Києві щось біля 600 тисяч книжок, а зірвали і спалили під час відступу 2 мільйони 500 тисяч книжок. Разом виходить, що

ці, так звані “культур-трегери” одних книжок знищили та вивезли з Києва біля 4 мільйонів. Це знаємо ми, а фактично книжок загинуло, звичайно, значно більше» («Радянська Україна» від 01.12.1943).

Частина книжкового фонду районної бібліотеки ім. М. О. Некрасова під час окупації переховувалася бібліотекарями у склепах Байкового кладовища і таким чином була збережена; повністю знищено фонд районної бібліотеки ім. Івана Франка; кращі книги з бібліотеки ім. В. П. Чкалова забрала на зберігання матушка Солом'янської церкви. Ці книгозбірні практично одразу після визволення Києва від фашистів відкрили свої двері для читачів.

Відновлення бібліотек і роботи всієї бібліотечної мережі стало одним із першочергових завдань. Уже в грудні 1943 року розпочали роботу перші 8 новостворених районних бібліотек, про що свідчить рішення Київської міської ради депутатів трудящих № 26 від 17 грудня 1943 р.: «На подання Київського міського відділу Наросвіти про відкриття районних бібліотек у м. Києві Виконавчий Комітет Міської Ради вирішує:

Відкрити з 15 грудня 1943 р. у м. Києві 8 районних бібліотек: Сталінського району ім. Січневого повстання; Жовтневого району ім. Лермонтова; Кагановичського району ім. Коцюбинського; Петровського району ім. Котовського; Кіровського району ім. Жовтневої Революції; Залізничного району ім. Ворошилова; Молотовського району ім. Шевченка; Дарницького району.

Голова Виконкому Київ. міськ. Ради (Лебедь)».

У 1944 році в Києві кількома етапами створювалася розгалужена мережа районних бібліотек. Відповідно до рішення виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих № 23 від 27 січня 1944 р., було створено 5 районних бібліотек, згодом, за рішенням № 92/15 від 14 квітня 1944 р., – ще 10 книгозбірень і ще декілька – за рішенням № 276/8 від 21 листопада 1944 р.

Як промовисто свідчать тогочасні документи, спогоди учасників та очевидців тих подій, бібліотеки «збиралися» з літератури, яка була викинута на вулицю, залишалася в покинутих будинках, зруйнованих квартирах, дуже часто з саморобних книжок, особливо підручників, яких так не вистачало школам, тощо.

Про це йшлося і в рішенні виконавчого комітету Київської міськради «Про облік і зберігання безгосподарчої літератури» № 27 від 17 грудня 1943 р.: «Щоб запобігти розбазарюванню безгосподарчих бібліотек, Виконавчий Комітет Міської Ради ухвалює:

1. *Зобов'язати Виконкоми РайРад м. Києва провести через будинкоуправи і домовласників повний облік та забезпечити належне схоронення літератури безгосподарчих бібліотек.*

2. *Всю обліковану і зібрану безгосподарчу літературу передати Київському міському відділу Народної Освіти для поповнення книжкових фондів державних бібліотек.*

3. *Категорично заборонити Райрадам, будинкоуправам і фінансовим органам передавати безгосподарчу літературу іншим установам, організаціям і окремим особам.*

4. *Беручи до уваги, що багато пожильців, зайнявши квартири по ордерам, незаконно і самочинно захопили безгосподарчу літературу – зобов'язати керівників будинків і комендантів облікувати цю літературу, зібрати і здати міському відділу Наросвіти.*

Відповідальність за зберігання безгосподарчої літератури взагалі покласти на будинкоуправи, комендантів будинків та домовласників.

5. *Зобов'язати завідуючого міськ. ВНО тов. ДУДАРЕНКА всю зібрану безгосподарчу літературу розподілити серед державних бібліотек м. Києва.*

В. о. Голови Виконкому Київської Міської Ради (Лебедь)

Зав. секретаря (Поплавець)».

У грудні 1943 р. у приміщенні української чоловічої середньої школи № 55 Молотовського (нині Шевченківського) району міста Києва, за адресою вул. Артема, 18, почалося формування бібліотеки, яка згодом стане Публічною бібліотекою імені Лесі Українки для дорослих.

В її створенні брав участь колишній вчитель, а тепер пенсіонер Василь Миколайович Загоруй, багатолітній читач Публічної бібліотеки імені Лесі Українки. Він пише у своїх спогадах: «Після визволення м. Києва від фашистських загарбників в 1943 році життя в місті поступово почало налагоджуватись. Стали функціонувати школи та інші культурні заклади.

Мені особисто було доручено, крім викладацької роботи, організувати і керувати районним методичним кабінетом. Довелося зупиняти на вулиці ручні візочки, навантажені книжками, завертати їх до школи № 55, де знаходився методкабінет і скидати тут поклажу. З'ясувалося, що ці книжки здебільшого належали громадянам, які на той час не проживали в Києві.

Таким чином впродовж певного часу в методкабінеті було зібрано величезну кількість книжок.

Особливу роль у цій справі відіграли деякі учні 55-тої школи, що об'єдналися в цілеспрямований колектив справжніх слідопитів. Від їхнього методкого ока важко було приховатися розкрадачам соціалістичного майна. Вони запропонували мені провести обстеження деяких горищ на вулиці Львівській (нині – Артема) і на Вознесенському узвозі (нині – вул. Смирнова-Ласточкина).

Цю операцію було проведено і не без успіху. На деяких горищах було знайдено звалища книжок, головним чином підручників для середньої школи. Мабуть, ці книжки розглядалися як макулатура, придатна для розпалювання пічок. Зібрані таким чином книжки необхідно було сортувати, приводити в порядок.

Придбані були бібліотечні шафи. Першим бібліотекарем було призначено Т. Ремезову, яка з ентузіазмом взялася за справу і багато зробила. Всі шкільні підручники і навчальні посібники були відділені з загальної маси книжок і направлені за заявками директорів до шкіл, де вони були потрібні. Значну кількість книжок спеціального призначення було передано бібліотеці при клубі трамвайників на Лук'янівці.

Через деякий час стали приходити до нас професори Київського університету з проханням пошукати книжки, що їм належать.

Пригадую, проф. Грищенко взяв певну кількість книг і рукописів, тобто невиданих ще книг. А проф. Даденков виявив багато книжок з його особистої бібліотеки. Йому допомогли відібрати його книжки. Забрав він їх з великою вдячністю.

Були і інші випадки повернення книг.

Через деякий час бібліотека почала функціонувати, але складність полягала в тому, що бажаних користуватися нею було багато, а приміщення для такої кількості книг було замале і незручне. Прошло ще небагато часу і райвиконком надав бібліотеці більш придатне приміщення по Діонісівському провулку.

Всю методичну літературу було виділено із загальної маси книжок і залишено в методкабінеті, а решту книг було перевезено в нове приміщення. Призначений був бібліотекар і почала функціонувати нова районна бібліотека Молотовського (тепер Шевченківського) району, якій було присвоєно ім'я Лесі Українки <...>

Так створювалася бібліотека імені Лесі Українки. <...>

Важливо те, що бібліотека створена, функціонує, здійснює свою дуже важливу культурну місію».

Незважаючи на те, що війна ще не закінчилася та йшли воєнні дії, видавничу політику в країні було спрямовано на поширення творів класиків національних літератур, видання творів письменників національними мовами. Масовим тиражем видано брошури з серії «Класики української літератури»: «Казки про добробут» І. Франка, «Катерину» Т. Шевченка.

Як повідомляла газета «Правда України» від 4 квітня 1944 року, Державне видавництво України випустило у світ ряд нових книжок, серед них: вибрані вірші М. Бажана, М. Рильського, твір Іщука «Леся Українка».

Деякі дослідники тогочасної культурної політики в Україні вже в 1990-х роках на хвилі розпаду Радянського Союзу говорили про утиски з боку влади українських письменників, українських книжок. Так, видавництвом «Дніпро» 1993 року було видано працю П. Голубенка «Україна і Росія у світлі культурних взаємин», де автор стверджує: «Все, що було написано і видане в українській літературі в роки війни, було розкритиковане, вилучено з бібліотек і знищене» (с. 423). Насправді, ще й сьогодні у фондах лише

київських бібліотек зберігаються твори українських письменників, присвячені Україні та українській історії, переклади українською мовою кращих зразків світової літератури, що були видані саме у воєнний час. Це книжки поетів В. Сосюри, М. Рильського, П. Тичини, В. Самійленка, письменників В. Собка, В. Козаченка, О. Довженка, українські думи та історичні пісні, «Історія України в документах і матеріалах», «Чорноморський збірник», що видавалися під час окупації України в Уфі, Москві, Саратові, Куйбишеві тощо.

Державна політика щодо відновлення бібліотечних фондів сприяла тому, що за період з 1945 по 1947 р. фонди публічних бібліотек України зросли на 18 млн. примірників.

Для поточного комплектування цих книгозбірень протягом 1944–1945 років в усіх областях республіки було поновлено бібліотечні колектори. Починаючи з 1947 року, вони формували фонди близько 25 тис. бібліотек, чим було дано поштовх для створення центрального бібліотечного колектору.

Задля підвищення фахового рівня кадрів масових бібліотек Рада Міністрів УРСР зобов'язала Комітет у справах культурно-освітніх установ УРСР забезпечити підготовку бібліотечних працівників через учнівство при обласних і міських книгозбірнях, навчання в культосвітніх технікумах. І, що надзвичайно важливо, з 1 червня 1947 року було відновлено роботу Харківського державного бібліотечного інституту із заочним відділенням. До того підготовку кадрів здійснював бібліотечний факультет при Харківському педагогічному інституті. Працівників із середньою спеціальною освітою готували бібліотечні відділення культурно-освітніх технікумів.

На 1 січня 1947 року було відновлено 1 068 сільських, 1 041 міську і районну та 46 обласних бібліотек системи Комітету у справах культурно-освітніх установ при Раді Міністрів УРСР і 3 261 профспілку, відомчу та шкільну книгозбірні.

Таким чином, попри всі труднощі, вже в 1947 році мережу державних масових бібліотек було повністю відновлено.

Список використаної літератури

1. КДМА. – ф. Р-986; ф. Р-987.
2. Публічні бібліотеки Києва : довідник. – К., 2004. – 96 с.
3. Ашаренкова Н.Г., Гільманова Л.В. Робота з читачами дитячих бібліотек України у повоєнні роки / Н.Г. Ашаренкова, Л.В. Гільманова. – К., 1998.
4. Абрамов К.И. История библиотечного дела в СССР : учебник / К. И. Абрамов. – 3 изд., перераб. и доп. – М. : Книга, 1980. – 351 с.
5. Лесохина В.С. Положение о библиотечном деле в СССР в действии / В.С. Лесохина // Актуальные вопросы библиотечной работы : теория и практика : сборник. – М. : Книга, 1985. – 175 с.